

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Een getuigenis van de Heilige Geest

„Want gij hebt niet ontvangen een geest van slavernij om opnieuw te vrezen, maar gij hebt ontvangen de Geest van het zoonschap, door welke wij roepen: Abba, Vader. Die Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen Gods zijn. Zijn wij nu kinderen, dan zijn wij ook erfgenamen: erfgenamen van God, en medeërfgenen van Christus; immers, indien wij delen in zijn lijden, is dat om ook te delen in zijn verheerlijking.” Rom. 8 : 15-17.

In Rom. 8 stelt de apostel Paulus tegenover elkaar het leven naar het vlees en het leven naar de Geest. We kunnen ook wel zeggen: Het leven in ongelof en het leven uit het geloof, het leven uit de wet en het leven naar het Evangelie. Als we leven naar het vlees werkt de macht der zonde en des doods in ons bestaan. Dat is dan eigenlijk geen leven. Maar als we naar de Geest wandelen hebben we echt leven en vrede.

Naar het vlees leven gaat om zo te zeggen vanzelf. We drijven dan automatisch met de stroom van „vlees en wereld” mee. Maar leven naar de Geest gaat niet vanzelf. We worden **opgewekt** om niet naar het vlees, maar naar de Geest te leven. Alleen als we de werkingen der zonde in ons lichaam doden zullen we leven. We moeten ons door de Geest laten leiden. „Want allen die zich door de Geest laten leiden zijn kinderen Gods”. Daarentegen zijn allen, die zich door het vlees laten beheersen, slaven van de zonden en kinderen des duivels. We mogen echter leven als kinderen Gods.

„Want - en nu kom ik tot mijn tekst - „gij hebt niet ontvangen een geest van slavernij om opnieuw te vrezen, maar gij hebt ontvangen de Geest van het zoonschap, door welke wij roepen: Abba, Vader”.

Dat schreef Paulus aan de ganse gemeente te Rome. Aan al de gelovigen daar. We vragen misschien verwonderd: Hoe wist Paulus, dat zij de Geest ontvangen hadden? Kende hij alle leden van de gemeente daar? Hoe wist Paulus dat dan?

Hij kende de gemeente van Rome voor het grootste deel niet. Maar hij wist, dat zij het Evangelie geloofden. Dat zij de Here Jezus hadden aangenomen als hun Heiland. Welnu, met en door het geloof in Jezus Christus hadden zij ook de Heilige Geest ontvangen. God had hun Zijn Geest geschonken. God had Zichzelf zo aan de gelovigen gegeven. Zo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eigen Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft niet verderve maar het eeuwige leven hebbe. Maar we mogen ook wel zeggen: Zo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn Geest gegeven heeft, opdat een ieder, die gelooft en zich door de Geest laat leiden het eeuwige leven hebbe. Wie gelooft in de Here Jezus ontvangt Hem als Zaligmaker. Maar die ontvangt ook de Heilige Geest.

De Heilige Geest nu is geen geest van slavernij. D.w.z. die maakt ons niet tot slaven. Hij doet ons niet weer leven in angst en vrees.

Dat hebben de christenen in Rome goed begrepen. Ze wisten wat angst en vrees was. Deels hadden ze vroeger als Joden geleefd. Ze hadden uit de wet geleefd. Toen wilden ze niet leven van genade, maar van eigen werk. Ze meenden God te moeten bevredigen door duizend en een goede werken der wet.

Toen leefden ze als slaven en niet als kinderen. Ze sloofden zich af om maar vrede met God te krijgen. Maar ze kwamen nooit tot rust. Vrede vonden ze in hun leven niet en

in het uur van de dood niet. Ze wisten immers nooit zeker of het wel genoeg was, wat ze deden? Wie kreeg inzicht in de rekening, die in de hemel werd bijgehouden? Wie kon zeggen, dat hun goede werken wel opwogen tegen de slechte? Zo leefden ze in angst en stierven ze met vrees en beving.

Deels waren de Christenen te Rome heidenen geweest. Maar ook zij leefden als slaven. Ook zij kenden niet de genade van een hemelse Vader. Ook zij wilden in hun tempels door offers en gebeden hun goden vermurwen en gunstig stemmen. Maar ze waren nooit zeker of dit lukte. Zij hadden geen vrede.

Dat is anders geworden toen zij het Evangelie geloofden en de Heilige Geest ontvingen. Die maakt hen niet weer tot slaven. Maar tot zonen. Tot kinderen Gods. Tot kinderen van de Vader van de Here Jezus Christus.

We raken soms zo aan bijbelse uitdrukkingen gewend, dat de kracht daarvan ons ontgaat. Maar is er iets grootsers en heerlijkers denkbaar, dan dat wij kinderen van God mogen zijn? Het is een onschatbaar voorrecht als we op aarde een goede vader hebben. Die hart voor de kinderen heeft, die voor hen zorgt, die mild en vriendelijk voor hen is. Die zich aan hen geeft met al wat hij is en heeft. Wat een rijkdom is dat.

Maar oneindig groter rijkdom is het God te kennen als onze hemelse Vader. Die in Christus Zijn genade ons schenkt. Die onze zonden vergeeft. Die weet wat wij behoeven. Die al de schatten van het Koninkrijk der hemelen door Christus aan zijn kinderen uitdeelt: Vrede en vreugde en gerechtigheid. En die daarbij ons ook nog geeft wat wij voor dit leven nodig hebben.

Welnu, de Heilige Geest verzekert ons door het Evangelie, dat God onze Vader is geworden door Christus Jezus. Dat Hij niet op ons toert, maar Zijn vriendelijk aangezicht over ons doet lichten. Dat Hij niet tegen maar vóór ons is. „Dat dood noch leven noch engelen noch machten, noch heden noch toekomst, noch krachten, noch hoogte noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Here”.

Maar - zo hoor ik iemand zeggen - „hoe weet ik, dat ik die Geest heb ontvangen? Heb ik Hem wel ontvangen en ben ik wel een kind van God?”

Met die vraag zitten waarschijnlijk meer mensen dan wij weten. Als we onszelf bekijken dan zeggen we: dat kan nooit. Een hele slagorde van bezwaren komt op ons aan. De duivel brengt zijn aanklachten tegen ons in en wijst ons op een stroom van ongerechtigheden. Heeft hij geen gelijk? Is ons leven niet mislukt? Zijn we geen ellendige mensen? Met tal van zonden en gebreken en zwakheden en narigheden?

De wereld zegt: Die mensen van de kerk zijn precies als wij, het is allemaal één pot nat. Zit daar niet veel waars in? Ook ons geweten klaagt ons aan, dat wij er met alle goede voornemens zo weinig van terecht brengen. Kan een mens, die zichzelf kent, wel ooit getuigen, dat hij een kind Gods is, dat hij de Heilige Geest ontvangen heeft?

Laat ons eerst eens luisteren naar Paulus. Wat doet de Geest eigenlijk? Wel door die Geest roepen wij: Abba Vader. Abba is het woord, dat de apostel in zijn moedertaal gebruikte om God aan te roepen als Vader.

UIT DE INHOUD:

<i>Een getuigenis van de Heilige Geest</i>	H. J. J.
<i>Om kerkelijke eenheid</i>	C. V.
<i>De Baarnse verklaring</i>	H. J. J.
<i>De boodschap van het Réveil (VI slot)</i>	J. L. v. E.
<i>Genade en waarheid</i>	D. H.
<i>Het christelijk V.H.M.O. (II)</i>	A. P.
<i>Kritische krabbels</i>	Frater
<i>„Elke wijze vrouw bouwt haar huis”</i>	H.
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

Mogelijk heeft hij dit woord zijn leven lang gebruikt om zijn hemelse Vader aan te roepen. Maar voor zijn lezers, die de moedertaal van Paulus niet kennen, voegt hij er ter verklaring aan toe: dat betekent Vader.

De Here Jezus heeft zijn discipelen geleerd God aan te roepen met de aanspraak: Onze Vader, die in de hemelen zijt. Zo heeft de Heilige Geest het geleerd door het Evangelie aan de gemeente van Rome. Door de Geest beheerst en geleid roepen zij: Vader. In dat roepen ligt vrijmoedigheid, blijdschap, vertrouwen. Ze fluisteren het niet, alsof het niet mag. Ze lispelen het niet alsof zij niet durven. Maar zij roepen als vrije en blije kinderen Gods: Onze Vader, die in de hemelen zijt. Ze weten: dat heeft de HERE graag en dat behaagt aan Jezus Christus en dat is naar de wil des Heiligen Geestes. Want waar dat gebeurt, daar wordt de duivel verjaagd en de wereld overwonnen en het vlees gekruisigd. Daar heerst de Heilige Geest.

In de gemeente heersen soms nog zulke vreemde gedachten over de Heilige Geest en Zijn werk. Dat de liefde des Vaders naar de wereld uitgaat gelooft men wel. Dat Jezus Christus de handen uitstrekt naar wat verloren is zal men niet ontkennen. Maar dat de Heilige Geest willig en bereid is in zwakke, zondige mensen te wonen om hen te maken tot kinderen Gods, dat wil er maar moeilijk in. Als we zulke gedachten hebben moeten we ze laten varen. We bedroeven Hem er door. Hij wil geen slaven-naturen kweken, geen kruiperige dienstknachten vormen, maar vrije kinderen Gods, die vol vertrouwen roepen in belijdenis en gebed: Abba Vader.

Maar misschien denkt iemand, dat er in vs 16 een tekst volgt, die ons wel benauwd kan maken. Daar lezen we: „Die Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen Gods zijn”. Velen lezen deze tekst alsof er stond: Deze Geest getuigt of verklaart aan onze geest, dat wij kinderen Gods zijn. En eerlijk verklaren ze dan, dat zij zulk een getuigenis aan hun geest nog nooit gehoord hebben en dat zij dus wel geen kinderen Gods zullen zijn.

Laten we lezen wat er staat. Paulus zegt niet: Deze Geest getuigt aan onze geest of tot onze geest, maar met onze geest. Het is een misverstand als iemand meent, dat de Heilige Geest aan zijn geest of in zijn binnenste moet verklaren: Gij zijt een kind Gods. Hier is geen sprake van een toespraak of inspraak in ons hart. Maar van een getuigenis van de Geest met onze geest.

Velen vinden dit maar een vreemde zaak, die mogelijk alleen bij een enkel bijzonder mens voorkomt. Maar zo wordt het door Paulus niet voorgesteld. Hij zegt niet: mijn geest, maar **onze** geest. Hij zegt niet: dat ik een kind Gods ben, maar dat **wij** kinderen Gods zijn. Dat neemt hij nu zo maar aan van heel de gemeente, van alle gelovigen. Dus niet van hier en daar een ziel, maar van alle leden van de gemeente van de Here Jezus. Wij allen, die in Hem geloven mogen zeggen: Deze Geest getuigt of verklaart met onze geest, dat wij kinderen van God zijn.

Onze geest getuigt dat wij kinderen Gods zijn. Ik kan mij voorstellen, dat iemand zegt: Maar dat heb ik of dat heeft mijn geest nog nooit getuigd. Hoe zou ik dat durven verklaren?

Ik zou zo iemand willen vragen: Bidt gij wel het onze Vader? In de samenkomst in de kerk, of met uw gezin, of op uw ziekbed? Dat doet gij toch wel? Nu, dan getuigt uw geest dat gij een kind van God zijt, met allen die het Evangelie geloven. Gij spreekt God immers aan als Vader? Nu dat doen alleen kinderen.

Stel u voor een fabriek met 100 of 1000 werklieden. Daar komt de directeur aan om een kijkje in de fabriek te nemen. Dan zeggen de arbeiders: Meneer of meneer de directeur. Misschien „baas” of iets dergelijks. Maar geen van hen zegt vader. Maar als die fabrikant bij zijn huis komt dan lopen hem z'n kinderen tegemoet en roepen: vader! Daarmee getuigen die kinderen, dat ze kinderen van hem zijn. Dan kan ieder die in de buurt is horen en weten: Hij is hun vader en zij zijn kinderen van hem.

Als we gelovig, oprecht, kinderlijk God aanroepen als onze Vader, dan getuigt onze geest dat wij Gods kinderen zijn. Daarmee zeggen we niet, dat wij zulke vrome of lieve of flinke kinderen zijn. Als we onszelf bekijken hoe zouden we ons dan ooit kinderen Gods durven noemen? Wij, onheiligen, kinderen van de Heilige God? Wij, onrechtvaardigen, kinderen van de Rechtvaardige Rechter van hemel en aarde?

Maar als we zien op Jezus Christus als de openbaring van Gods genade dan durven we roepen: Hemelse Vader. En dan getuigt niet alleen onze geest, maar daarin getuigt mede de Heilige Geest. Hij dringt ons daartoe en Hij bidt daarin met ons mee. Ja, Paulus zegt ergens, dat het de Heilige Geest is die dan bidt. Hij schrijft aan de Galaten (4 : 6): „God heeft de Geest zijns Zoons uitgezonden in onze harten die roept: Abba, Vader. Gij zijt dus niet meer slaaf, maar zoon”.

Onze geest getuigt het en de Heilige Geest getuigt het en deze getuigenissen zijn één. God in de hemel hoort om zo te zeggen niet twee getuigenissen maar één. In ons gelovig aanroepen hoort Hij onze stem en de stem van de Heilige Geest, die daarin doorklinkt. Paulus wil maar zeggen: Zulk bidden en zulk aanroepen leert u geen boze geest, maar de Heilige Geest. De Geest van God en de Geest van Jezus Christus onze Here.

* * *

Misschien zijn er luisteraars, die zeggen, dat zij zo wel zouden willen bidden maar het niet durven. Ze weten wellicht niet of het wel mag. Ze denken misschien, dat ze eerst zo vroom moeten zijn en zo deugdzaam moeten worden, dat ze van zichzelf mogen geloven dat zij behoren bij de kinderen Gods. Ik zou willen vragen: Leert u dat het Evangelie? Belooft dat geen vergeving aan zondaren? Roept de Here Jezus geen zondaren en tollenaars en hoeren tot Zijn gemeenschap? Zocht Hij niet het verlorene? Denkt gij dat de Heilige Geest iets anders doet? Geeft het verzet tegen het Evangelie op en bedroeft de Heilige Geest niet langer. Hij heeft er geen lust in, dat gij slaaf blijft, slaaf van de zonde en slaaf van de afgoden of slaaf van uw wettische godsdienstigheid. Wilt ge waarlijk vrij zijn? Wilt ge van de slavernij af? Geeft u dan over aan Jezus Christus en aan Zijn Geest. Hij geeft macht kinderen Gods te worden allen, die in Zijn Naam geloven.

Denkt ge misschien dat gij daarvoor te slecht zijt? Hebt ge lichaam en ziel verdorven? Is uw leven mislukt? Zijt ge een verloren zoon? Nu luister dan. Denk eens aan de verloren zoon uit de gelijkenis van Luk. 15. Hij was ver van huis gezworven maar keerde terug. Heeft die zoon toen gezegd: Ik ben toch eigenlijk nog een beste jongen? Ik ben toch

eigenlijk nog een lieve zoon? Neen, hij erkende: „Ik ben niet waard uw zoon genaamd te worden”. Maar hij kon toch niet laten te zeggen: Vader. En de vader zei: Mijn kind. En hij liet het gemeste kalf slachten en wekte op om feest te vieren. Want de verloren zoon was gevonden en was van dood weer levend geworden.

Zo mogen nog verloren zonen tot de hemelse Vader gaan. Zij zijn niet waard Gods kinderen genaamd te worden. Wie van ons zou dat wel zijn? Niemand. Maar God neemt ons zondaren in genade tot Zijn kinderen aan. En als we Hem aanroepen als onze Vader in Christus, dan getuigt Gods Geest met onze geest dat wij kinderen Gods zijn.

Wij zoeken het vaak in het buitengewone, vooral het werk des Geestes. Paulus doet dat niet. Het Evangelie doet het niet. Verwacht geen stem van de hemel. Wacht niet op een inspraak in uw hart. Maar geloof het Evangelie der genade. Geloof de Geest der genade en der gebeden. Leef niet als slaven maar als kinderen. Heerlijker voorrecht is er ter wereld niet te vinden. Dat voorrecht meet Paulus nu breed uit in vs 17: „Zijn wij nu kinderen, dan zijn wij ook erfgenamen: erfgenamen van God en mede-erfgenamen van Christus: immers, indien wij delen in zijn lijden, is dat om ook te delen in zijn verheerlijking”.

Het voorrecht is nu al groot. Als kinderen Gods delen we in de liefde des Vaders en in de genade van Jezus Christus en in de gemeenschap des Geestes. We leven nu reeds onder een open hemel en verheugen ons in Gods vriendelijk aangezicht, dat vrolijkheid en licht geeft. Nu reeds mogen we zingen:

Wien heb ik nevens U omhoog?
Wat zou mijn hart wat zou mijn oog
op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er waar ik in kan rusten.
Bezwijkt dan ooit in bitter smart
of bange nood mijn vlees en hart.
Zo zult Gij zijn voor mijn gemoed:
Mijn rots, mijn deel, mijn eeuwig goed.

Maar het geluk wordt nog voller en heerlijker: We zijn erfgenamen Gods. We zullen volkomen delen in Zijn genade, liefde, macht, heerlijkheid. We zullen altijd bij Hem zijn. Hij Zelf is onze erfenis, ons eeuwig deel. We erven geen 100.000 en geen miljoenen, geen koninkrijken of keizerrijken, maar we erven God Zelf. Als wij van de toekomstige erfenis spreken dan denken wij mogelijk aan het nieuwe Jeruzalem of aan een nieuwe hemel en aarde. Onze gedachten en voorstellingen richten zich op gouden straten en paarden poorten, op muren van glas en kristal en paarden en juwelen. Maar dat is het voorname niet. Het heerlijkste is, dat God daar zal zijn alles en in allen. We dromen niet met de Batavieren van een Walhalla of met de Indianen van eeuwige jachtgronden of met de Mohammedanen van een leven vol van voortgezette aardse genietingen. Maar we zullen ongestoord op een nieuwe aarde in Gods gemeenschap leven. Zonder duivelse aanvechting of wereldse verleiding, zonder de weerstand van ons eigen vlees, dat ons vaak dwars zit. We zullen God kennen gelijk wij nu door Hem gekend zijn.

We zullen mede-erfgenamen van Christus

zijn. Hij is De Erfgenaam. Hij heeft nu reeds geërfd. Hij is opgestaan uit de doden, opgevaren ten hemel, zit aan Gods rechterhand, is met eer en heerlijkheid gekroond en heeft alle macht in hemel en op aarde. Hij is de Zoon. Maar wij de zonen en we zullen met Hem erven. Al het Zijne wordt het onze.

* * *

Daar lijkt het nog niet veel op zouden we zo zeggen.

Nu, dat zegt Paulus ook. Hij zegt, dat wij nú in zijn lijden delen.

Dat is niet misschien zo, maar inderdaad. Ieder, die in Hem gelooft en Hem volgt zal op de een of andere manier in aanraking komen met zijn lijden. Met lijden om zijnen wil. Dat is in de grond der zaak het lijden, dat Hij ook ondervonden heeft.

Hij heeft Zelf gezegd: „De discipel is niet boven de meester, noch de dienstknecht boven zijn heer... Indien zij de heer des huizes Beëlzebul hebben geheten, hoeveel te meer zijn huisgenoten”.

Bij dat lijden hoeven we niet denken aan schavotten en brandstapels. Hoewel die ook nog wel eens weer konden worden opgericht! En wie weet hoe bitter er soms geleden wordt door christenen achter het ijzeren gordijn of in Zuid-Amerika? Maar we kunnen denken aan de ondervinding van een soldaat, die zich voor het Evangelie niet schaamt in de kazerne. Of van een werkmans, die voor de Heiland uitkomt en niet mee wil doen in de fabriek, waar goddeloosheid de toon aangeeft. We kunnen ook denken aan het afkappen van de hand en het uittrekken van het oog, waarvan de Here Jezus sprak. Of aan een doorn in het vlees, die pijn doet. Dat is ook lijden.

Maar dat alles is een voorbereiding voor de heerlijkheid. En daarbij vergeleken valt alle lijden in het niet. Paulus schijft ergens: „Want ik ben er zeker van, dat het lijden van de tegenwoordige tijd niet opweegt tegen de heerlijkheid, die ons zal geopenbaard worden”.

Het mag geen naam hebben wat we nu te lijden hebben, als we daarmee vergelijken de toekomstige heerlijkheid. Als een patiënt moet geopereerd worden is dat niet zo mooi. Het is lijden. Maar als daarop herstel van gezondheid en leven volgt, wie heeft het dan over de operatie? Een beetje pijn heeft men voor het herstel wel over. En wie denkt er na jaren leven-in-gezondheid nog aan dat korte poosje van de operatie?

Het lijden is kort, de heerlijkheid duurt eeuwig. Het zal hier haast zijn gedaan. Maar met de heerlijkheid zal 't nooit meer zijn gedaan. We mogen daar nu reeds een voor-smaak van hebben. Als we een verleiding weerstaan. Als we voor struikelen worden bewaard. Als we voortgaan van kracht tot kracht. Maar een heerlijkheid die nu geen oog ziet en geen oor hoort en geen hart omvatten kan, zal ons eens geopenbaard worden. Om nimmermeer te eindigen.

H. J. Jager.

(‘t Bovenstaande werd als „morgenwijding” uitgesproken zondag 24 mei j.l.).

Om kerkelijke eenheid

Gedurende de laatste maanden heeft de zaak van de hereniging van allen, die zich gereformeerd noemen, weer sterk de aandacht gespannen. Van verschillende zijden en op verschillende wijze werd die aan de orde gesteld. En dat met de bedoeling die hereniging te bevorderen.

Nu is het zonder meer **goed**, ja zelfs **nódig**, dat de eenheid — ook de kerkelijke eenheid — van allen, die de Here Christus in onverderfelijke liefde hebben, alle christenen rusteloos bezig houdt. Tot de door God gegeven **norm** voor het christelijke, en dus ook voor het kerkelijke leven, behoort niet in de laatste plaats dit, dat alle gelovigen „hetzelfde zullen bedenken”, dat ze één zijn, zoals de Here Jezus en zijn Hemelse Vader één zijn.

Zoals ik reeds eerder schreef, moet speciaal „vrijgemaakten” de zaak van de eenheid ter harte gaan. Want zij hebben steeds de pretentie gevoerd de eenheid der kerk en der broe-

ders te zullen dienen en zoeken.

Ik wil hier herinneren aan wat gesproken werd op de synode van Groningen 1946, nadat deze besloten had de uitnodiging van de synodale kerken om tot een samenspreking te komen, onder bepaalde voorwaarden, te aanvaarden.

De voorzitter van die synode, Ds H. Knoop sprak toen o.a. deze prachtige woorden: „Wij hebben met elkaar gesproken en voor het aangezicht van den Heere geworsteld om gehoorzaam te mogen zijn, zó, dat het vlees tot zwijgen werd gebracht en de Naam des Heren zou verheerlijkt worden. We zien, dat in deze beslissing met grote kracht spreekt het: „Gij zijt mij onvergetelijk”. Inderdaad: in dit alles spreekt het broederhart, dat pijn heeft en treurt om hen, met wie we onder één dak hebben gewoond. Hier was de profetische broederhand, die zocht broeders(!) die ons hebben uitgestoten, een woord, dat roept om

het hart van anderen. En we leggen alles neer aan de voeten van Hem, den Koning der Kerk, en bidden, dat Hij dat pogen der liefde moge zegenen".

En Ds F. de Vries schreef toen o.a. „Met grote dankbaarheid aan de Here, wil ik er op wijzen, dat Prof. Schilder de genade heeft ontvangen, en in de Commissie, en ter Synode, het hem geschiedde onrecht niet naar voren te laten komen, maar **alleen** te zoeken het heil der kerken. Ik herinner aan één uitlating van Prof. Schilder in de openbare zitting: „indien het komt tot gedachtenwisseling, zullen we 't heel weinig hebben over de **geschorsten**, en evenmin over de **schorsingen**, maar heel veel over de **kerkrechtelijke theorieën**, die achter deze schorsingen liggen".

Dit zijn woorden waaraan we met dankbaarheid mogen denken en die we tegelijk steeds in herinnering moeten houden.

* * *

Maar het begeren om tot kerkelijke eenheid te komen mag ons de ogen niet doen sluiten voor de werkelijkheid. Integendeel als dat begeren een **gelovig** begeren is, willen we die werkelijkheid juist nuchter onder de ogen zien. En we zien die dan ook metterdaad! Ook in deze geldt, dat de liefde scherpsziend maakt.

En als we dan zo de kerkelijke werkelijkheid bezien, is het eerste wat onze aandacht vraagt de kwestie van de leeruitspraken.

Over de inhoud daarvan schrijf ik nu niet. Dat is in andere artikelen al geschied. Maar ik wil er hier wel op wijzen, dat de strijd over verbond en doop de geref. kerken reeds bijna anderhalve eeuw heeft verward, soms tot koortshitte bracht en ettelijke scheuringen veroorzaakte. Het ging daarbij altijd om dezelfde kwesties en altijd om een binden aan méér dan wat duidelijk in de confessie staat.

In 1838 kwam het reeds tot een breuk. In de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw brandde in verband daarmee het twistvoeren hevig. Tussen 1892 en 1905 absorbeerde de strijd daarover een groot deel van de kerkelijke aandacht, vertroebelde de goede verhoudingen op ontstellende wijze, leidde bijna tot een acuut conflict en leverde alleen maar schade op. Ook in de dertiger jaren ging de strijd voor een deel weer over dezelfde kwesties, werd ze gevoerd op dezelfde fronten en hanteerde men nagenoeg dezelfde argumenten. Toen leidde ze tot de catastrofe van 1944. En precies dezelfde strijd wordt in de synodale kerken van thans opnieuw gevoerd. Vele leden daarvan keerden zich na 1946 resoluut tégen de Vervangingsformule en ieder kan constateren, dat die tegenstanders steeds talrijker en hun verzet duidelijker en krachtiger wordt.

Als daarom één ding nodig is, dan is het wel dit, dat aan deze ellende — voor zover dat tot de roeping der kerken en gelovigen behoort — een eind wordt gemaakt. Radicaal en zonder compromis.

Het eerste wat daartoe momenteel moet gedaan worden is de afschaffing van de leeruitspraken. Wat de confessie zegt over verbond, doop enz. is genoeg. Dat is nodig, maar het is ook genoeg. Wat de „vrijgemaakten" in dezen voorstaan hebben ze in hun „Verklaring van Gevoelen" uitgesproken. Acht men, dat die niet in overeenstemming is met de confessie, laat men het dan duidelijk zeggen. Lange dogmatische gesprekken zijn niet nodig. Aan nieuwe leeruitspraken is geen behoefte. Intra-confessionele verschillen over verbond en doop zullen er altijd blijven. Men bedenke daarbij, dat nòch de Chr. Gereformeerden, nòch de mannen van de Geref. Bond de leeruitspraken zullen aanvaarden. Behalve de synodale kerken hebben alleen de Geref. Gemeenten een speciale leeruitspraak over verbond en doop. En hoe éérder die verdwenen zijn hoe beter.

* * *

Met deze leeruitspraken hangen de schorsingen enz. onlosmakelijk samen. Dat is langzamerhand voor ieder duidelijk geworden. Er zijn ambtsdragers, die zelfs zonder meer wegens afwijking van de leer zijn geschorst en afgezet. In zijn correspondentie met Ds Plooy heeft Ds Kruiswijk dat — ik ben daar dankbaar voor — openlijk toegegeven.

Nu is het spreken over de schorsingen een delicate aangelegenheid. Want een schorsing treft persoonlijk zo ontzaglijk zwaar. Er zul-

len weinig dingen zijn, die zo verpletterend zijn, zo diep wonden als schorsingen en afzettingen. En daarom is het gevaar groot, dat als men daarover spreekt wrok, haat, bitterheid, rancune een grote rol gaan spelen. Als dat het geval is, is alles wat men verder doet en zegt uit den boze. Men mag er alleen over spreken in die geest, welke Paulus deed zeggen, dat hij wel verbannen wilde zijn van Christus om zijn broeders naar het vlees. Dat wil zeggen: om mensen die hem dodelijk haatten en naar het leven stonden. Bovendien moeten wij bereid zijn al wat ons persoonlijk daarin is aangedaan zonder meer te vergeven en te vergeten.

Maar dit scherp voor ogen houdende en in praktijk brengende moeten we ook zeggen: die schorsingen enz. moeten wég. De Here is er door bedroefd. Ze moeten om zijntwil en om de broeders worden weggedaan. O neen, dat betekent geen knieval voor mensen! Wie zo iets zou vragen, verstaat weinig van het Evangelie. Neen, er moet op het wegdoen van de schorsingen worden aangedrongen, omdat het weer goed, echt goed moet worden met God en de broeders.

* * *

Er is nog iets, waarop in dit verband alle nadruk moet worden gelegd.

Het is dit, dat er openhartig, duidelijk, zonder diplomatie of tactiek moet worden gesproken en gehandeld.

In de voorbijgegangene jaren heeft misschien wel niets zo veel stuk gemaakt als dat niet rechtuit spreken. Het contact en de verhouding met mannen die, om het zo eens te zeggen keihard „synodaal" waren, was veel gemakkelijker dan met hen, die er zo'n beetje omheen draaiden en zo iets zeiden als: het moest eigenlijk nooit zijn gebeurd; of: ze hadden nooit met zulke leeruitspraken moeten beginnen; of: ik lap die schorsingen aan m'n laars — en dan verder niets deden. Om concreet te zijn: artikelen als van Herman Ridderbos, die precies zegt zoals hij er over denkt, en van Okke Jager waren het meest respectabel.

Juist vanwege het gemis aan zakelijke duidelijkheid en oprechtheid hebben acties als die van Ds B. A. Bos en dergelijke zo onnoemelijk veel kwaad gedaan. Aan **alle** betrokkenen. Want men schreef formules en men gaf verklaringen. En men demonstreerde die als het ei van Columbus, als een geheel nieuwe belichting van de zaak, als een verandering van posities enz. Maar een kind kon doorzien, dat er geen zier veranderd was in de feitelijke stand van zaken. Het enige wat had plaats gevonden was dit, dat enkele mensen zich hadden losgemaakt van de kerk, waartoe ze eerst hadden behoord, om vervolgens naar een andere over te gaan. En dan zo, dat men daarbij poogde het aangezicht niet te verliezen, en al of niet „bezwaard" bleef.

Deze eis van duidelijkheid, rechtuitheid, oprechtheid geldt wel voor alles voor de kerkelijke vergaderingen.

Het is immers zo — en ik zeg dat nu terwille van die duidelijkheid — dat het vertrouwen in de generale synoden van de gebonden kerken in de vrijgemaakte kringen steeds geringer is geworden. En dat niet zozeer, omdat deze steeds alle bezwaarschriften over de besluiten en handelingen uit de veertiger jaren afwezen, maar veelmeer om de wijze waarop dat geschiedde.

Laat ik een concreet voorbeeld noemen om duidelijk te maken wat ik bedoel. Het is ontleend aan een paar artikelen van Dr E. Masselink welke deze onder de titel: „De leugen in de kerk" in „Waarheid en Eenheid" van 9 en 23 Januari j.l. schreef.

Dr Masselink vertelt daarin, dat hij zich tot de generale synode van Rotterdam had gewend met een bezwaarschrift hierover, dat ook bij de schorsing van Prof. Schilder „op onverantwoordelijke wijze" „bindingsdwang aanwezig" was.

Prof. Schilder had namelijk in zijn schrijven aan de synode en de kerken de leeruitspraken precies opgevat zoals ze destijds opgevat moesten worden, namelijk in het licht van Toelichting en Praeadvies. Prof. Schilder had dat uitdrukkelijk geschreven. En op grond van de stukken, waarin hij dat duidelijk uitsprak, werd hij geschorst en afgezet. Evenwel: latere synoden spraken uit, dat de leeruitspraken beslist **niet** in het licht van die genoemde stukken behoeften gelezen te worden. Maar

HERINNERING

voor de leden van de Geref. Persvereniging OPBOUW: vergadering

zaterdag 13 juni 1959, aanvang half drie n.m. in het Jaarbeursrestaurant te Utrecht.

Convocatie met verdere mededelingen wordt dezer dagen toegezonden.

dat vroegere synoden ongelukkigerwijs wel „aanleiding" hadden gegeven tot de gedachte, dat men gehouden was de leeruitspraken te verstaan in de zin van Toelichting en Praeadvies. Op grond van deze stand van zaken sprak Dr Masselink ervan dat bij de schorsing van Prof. Schilder „op onverantwoordelijke wijze" „bindingsdwang aanwezig was".

Dr Masselink gaf nu in zijn bezwaarschrift aan de synode vijf duidelijke uitspraken waaruit onweersprekelijk bleek, dat hij de schorsing van Prof. Schilder, die Toelichting en het Praeadvies metterdaad een rol en zelfs een dominerende rol had gespeeld. De zaak was zo doorzichtig, dat ieder dat kon verstaan.

Maar wat deed de synode?

Ze sprak uit „van oordeel" te zijn, „dat Toelichting en Praeadvies noch bij de schorsing noch bij de afzetting van Prof. K. Schilder in het geding waren".

Waarom sprak de synode dat uit?

Wel, omdat Toelichting en Praeadvies **als zodanig** niet met name in de gronden voor de schorsing van Prof. Schilder waren genoemd!

Van deze uitspraak ging Dr Masselink in beroep naar een volgende synode, maar ook daar kreeg hij nul op het rekest.

En dan barst dr Masselink aldus los: „Als dat recht is, recht in de kerk, dus heilig recht, zeg ik: bah! Formeel, formalistisch, kan men zeggen: in de schorsingsgronden wordt het Praeadvies niet genoemd. Maar materiëel zakelijk, naar de waarheid die voor God geldt...?" Wat de synode zei is „beslist onwaar en dus zakelijk een leugen". „Het is mij niet mogelijk", zo schrijft Dr Masselink dan, „vrede te hebben met zo'n onmannelijk terzijdestellen van mijn Verzoekschrift. Niet omdat het mij aangenaam zou zijn telkens op dit onze kerken onwaardige schorsings- en afzettingsbesluit terug te komen, maar om de trouw en de waarheid binnen onze kerken te houden. Laten wij niet de Kerk, het huis des Vaders, maken tot een huis van formalistische juristerij en van verpolitiekt utiliteitsbewind, enerzijds rustend op een goede bedoeling, maar anderzijds ingegeven door vrees en door volstrekt illegale auto- en altero-suggestie, dat noodzaak en doel de middelen heiligen. De orde was in gevaar en die moest gehandhaafd en hersteld worden. Amen! Ja! Maar als de orde in Gods Huis gehandhaafd wordt met middelen, die men door formalistische formuleringen voor het volk wel aanvaardbaar kan maken, maar die in waarheid niet door Gods Woord en Geest geheiligd zijn — de toenmaals beslist intolerante en intolerabele binding — dan is zulk een ordehandhaving meer een onheilig machtsmisbruik dan heilige rechtsbedeling".

Dr Masselink zegt ook dit nog: „Intern komt aan niemand en ook aan de generale Synode het recht niet toe, over verschraling, indifferentisme en relativisme te klagen, zolang het onduidelijk spectaculum van een opgegeven binding en gehandhaafde vonnissen door zijn of haar toedoen zich prolongeert; immers is na 1944 de oude binding opgegeven eerst door het terzijde stellen van het Praeadvies en daarna door een Vervangingsformule te stellen, waaraan velen zich naar de letter niet gebonden achten, en ik ook niet(!!!)

Anders gezegd: zolang er in de boezem van onze kerken een bewust schuldgevoel aanwezig is, maar de organisatorische uiting daarvan op zich laat wachten is er koorts in het kerklichaam. Of nog anders: zolang er een ban in het leger is wordt de opmars vertraagd".

Tot zover Dr Masselink.

Wat hij schrijft, ik merk dat even terloops op, is scherper dan ooit in 1942—46 een bezwaarde bestaan heeft te schrijven. Ik haal dit evenwel niet aan — ik zeg dat nog eens — om de kwestie als zodanig en nog minder om oude koeien uit de sloot te slepen. Neen,

ik doe dat alleen om te demonstreren waarom er zulk een diep wantrouwen in onze kerken leeft jegens de generale synoden der gebonden kerken. Als een man als Dr Masselink zo over eigen synoden oordeelt, hoe moeten buitenstaanders daar dan wel over denken.

Als er daarom één ding nodig is dan is het wel dit, dat die synoden eenvoudig, duidelijk, oprecht gaan spreken. Laten ze maar precies zeggen waar het op staat naar haar overtuiging. Alles is beter dan een spreken en besluiten zoals dat zoeven werd gesignaleerd.

* * *

Er zou nog meer gezegd kunnen en moeten worden in verband met de huidige herenigingspogingen. Speciaal over de kerkregering. Maar we moeten het nu hierbij laten.

Nog één ding zou ik willen opmerken.

Het is dit, dat wij mogen en moeten vasthouden aan dat waar het in laatste instantie in de kerk altijd om gaat, waar het ook bij de vrijmaking **wezenlijk** om ging, waar we om **zeiden** dat het toen om ging, waar het toen om **moest** gaan.

Zeker bij die vrijmaking was ook vreemd vuur op het altaar. Daarbij is ook door de vrijgemaakten toen en later veel gezondigd.

Maar waarom het **moest** gaan dat was de onverzwakte trouw aan het Woord des Heren, dat was het leven naar de confessie en de kerkorde.

Neen, wij zullen de vrijmaking niet tot een mythe maken, haar ook niet als historisch feit verabsoluteren of normatief verklaren. 't Gaat alleen om het trouw blijven aan wat daarin het wezenlijke was en het zo zoeken van de eenheid van alle gelovigen.

En dat doende verheugen we ons hierover dat in de synodale kerken steeds sterker het besef begint door te breken, dat de kerken zich alleen mogen binden aan de drie formulieren van enigheid; dat de leeruitspraken wèg moeten; dat de schorsingen opgeheven dienen te worden; dat de Verklaring van

Gevoelen — die nooit een confessionele uitspraak was noch worden moet! — Schriftuurlijke waarheid omtrent het verbond en de doop vertolkt.

Zeker dit alles is nog maar als een eerste ritseling van een nieuw leven, maar we zullen de dag der kleine dingen niet verachten.

En laten wij, vrijgemaakten, steeds voor ogen houden het woord van de voorzitter der synode van Kampen-1951, Ds Visee, die, nadat een beslissing was gevallen over de kwestie der samenspreking, o.a. dit zei:

„Intussen blijft van kracht wat onze vaders beloofden in de Acte van Afscheiding en wat we zelf in de Acte van Vrijmaking herhaalden: dat we willen vereenigd zijn met alle gereformeerde lidmaten en elke op Gods Woord gegronde vergadering. En we betreuren het zeer, dat de herhaalde roep om wederkeer tot het Woord des HEEREN daar zo weinig gehoor schijnt te vinden.

Ik moet in die situatie vaak denken aan een woord van den apostel Petrus. Die schrijft in den eersten brief over vrouwen, gelovigen, zusters der gemeente, wier mannen in het heidendom waren achtergebleven. Zij verwierpen het Evangelie. En dan zegt de apostel tot deze vrouwen: ge hebt nog een ánder wapen. Te weten: uw levenswandel: „Desgelijks, gij vrouwen, zijt uwen eigenen mannen onderdanig, opdat ook zo enigen den Woorde ongehoorzaam zijn, zij door de wandel der vrouwen zonder woord mogen gewonnen worden, als zij zullen ingezien hebben uw kuise wandel in de Here. (Hoofdst. 3 : 1, 2).

Dit heeft ons wellicht iets te zeggen. Dat winnen „zonder woord”. Denken we daar voldoende aan? Is het leven in de door God vrijgemaakte Gereformeerde Kerken zó? Zo moet het zijn. Zó dicht bij het Woord, zó vroom, zó in de vreeze Gods, dat degenen, die de HERE vrezen, zeggen: „Laat ons met u gaan, want wij hebben gezien, dat God met u is”.

C. V.

De Baarnse verklaring

Onder Kerknieuws kan de belangstellende lezer bovenbedoelde verklaring vinden. In het algemeen bemoei ik me niet graag met wat een plaatselijke kerk doet of verklaart. Maar aan het slot van deze verklaring wordt de vurige hoop uitgesproken, „dat de zusterkerken der beide kerkverbanden en hun meerdere vergaderingen zich van harte achter hun verklaring zullen stellen en daarvan ook blijik zullen geven”. Tot één van die zusterkerken behoor ik ook en ik meen me niet met andermans zaken te bemoeien als ik zeg, wat ik van deze verklaring denk en of ik mij er van harte achter stel.

Vooraf een paar opmerkingen. Ik kan wel begrijpen, dat men tot zulk een verklaring komt. Men heeft verdriet over de gescheidenheid van broeders, die één moesten zijn. Men denkt aan het gebed van de Here Jezus uit Joh. 17 en speciaal aan deze woorden: „opdat zij allen één zijn”. Men overweegt het woord van Paulus uit I Cor. 13: „De liefde bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen”. Men ondervindt de ellende van de gescheidenheid. Men wil zover mogelijk gaan in z'n pogingen om de begeerde eenheid te bewerken. Men meent, dat het toch mogelijk moet zijn elkander te vinden, enz. enz. Ik kan er zo inkomen, dat men meent de Here een dienst te doen door zulk een gemeenschappelijke verklaring af te leggen. Aan de goede bedoeling twijfel ik niet.

Maar m'n tweede opmerking is deze: Met zulke verklaringen komen we toch eigenlijk geen stap verder. Zeker waardeer ik het, dat de synodale kerkeraad hereniging op de goede basis begeert. Maar met deze verklaring als zodanig ruimt hij geen hindernissen op. Er zijn leerbeslissingen genomen, die de breuk hebben veroorzaakt. En er zijn schorsingen en afzettingen verricht. Die leerbeslissingen moeten weggedaan worden en die schorsingen en afzettingen moeten ongedaan gemaakt worden, voorzover dat mogelijk is. Dat alles moet niet aan een synode worden overgelaten, maar dat moet gedaan worden door de plaatselijke kerk, die mede voor al deze gedane zaken verantwoordelijk is. Met

deze verklaring wordt nog niet gedaan wat gedaan moet worden. Daarmee heb ik eigenlijk al uitgesproken wat mijn oordeel over deze verklaring is. Bij elk van de punten nog een enkele opmerking.

Bij 1: Beide kerken willen komen tot kerkelijke hereniging „op de basis van de Heilige Schrift en de Drie Formulieren van Enigheid”. Ik zou zeggen: Laat de niet-vrijgemaakte kerkeraad de daad bij het woord voegen. Laat hij z'n begeren tonen in de daad. Door uit te spreken, dat hij terugkeert tot de binding aan Schrift en Belijdenis alleen.

Bij 2: Beide kerkeraden willen niet oordelen over de beweegredenen, die in de kerkstrijd de broeders aan beide kanten gedreven hebben. Daarover kan ook moeilijk geoordeeld worden. Maar dat is ook niet van groot belang. Belangrijk is wat er gedaan is en nog van kracht is. En daarover is volgens mij het oordeel wel duidelijk en dat had m.i. ook moeten zijn uitgesproken. Die leer van „houden voor wedergeboren” en wat men daar verder van gemaakt heeft is noch naar de Schrift noch naar de Belijdenis. Ik geloof, dat Gods beloften van vergeving en leven, en wel dezelfde volle beloften gelden voor al mijn kinderen. Ik geloof, dat zij in Christus geheiligd zijn of dat zij heilig zijn en kinderen des koninkrijks zijn. Dat „houden voor” zet op losse schroeven, wat muurvast moet staan. Dat de leerbeslissingen niet deugen moest men niet in de mist laten. En de schorsingen en afzettingen om deze leer waren niet recht voor God. Waarom spreekt men dit niet duidelijk uit? Als iemand zou zeggen, dat niemand om de leer geschorst is, dan spreekt hij onwaarheid, om niet te zeggen: dan liegt hij. Dit wordt thans officieus door allen erkend.

Bij 3: Het is mij niet recht duidelijk, wat bedoeld wordt met het „verschil van mening... over de gang van zaken”. Er zal aan beide kanten heel wat gezegd en gedaan zijn zo hier en daar, waarover wij het oordeel moeten overlaten aan Hem

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Drs H. R. Rookmaaker, Leiden
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2, Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

Die rechtvaardig oordeelt. Maar de zaaksgerechtigheid van hen, die binding aan deze besluiten hebben geweigerd en die daarom ten onrechte zijn geschorst of afgezet, staat voor mij vast. Ik ben nog altijd dankbaar dat ik neen gezegd heb. Als dit voor de niet-vrijgemaakte kerkeraad niet vast staat, kan zij het ook niet uitspreken. Maar moest de vrijgemaakte kerkeraad dit niet doen? En moest hij de gebonden kerkeraad niet wijzen op het onrecht dat er geschied is? Ik herinnerde boven aan I Cor. 13. Nu wil ik ook herinneren aan wat daar staat in vs 6: „De liefde verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid”. Mij speelt ook door het hoofd het bekende woord uit Lev. 19 : 17: „Gij zult uw broeder in uw hart niet haten; gij zult uw naaste naarstiglijk berispen en zult de zonde in hem niet verdragen”.

Bij 4: Dat zal wel waar zijn! Maar dat verontschuldigt geen synode, die eiste op straffe van schorsing en afzetting, niets anders te leren dan wat ten volle met een formule in overeenstemming was, die naar mijn vaste overtuiging niet in overeenstemming was met Schrift en Belijdenis.

Bij 5: Ik ben blij, dat de gebonden kerkeraad aan de synode verzoekt de binding weg te nemen en de tuchtmaatregelen ongedaan te maken. Maar waarom neemt de kerkeraad zelf de binding, voorzover hem betreft, niet weg? En waarom spreekt hij niet uit, dat hij geen schorsing en afzetting meer voor zijn rekening neemt? Dat zou hij aan de synode kunnen berichten, opdat die het goede voorbeeld volge.

Bij 6: Van harte ga ik er mee accoord, want zo is de wil des Heren, dat als de struikelblokken zijn weggenomen, alles gedaan moet worden wat tot verzoening en hereniging der beide kerken kan bijdragen.

Bij 7: Het is uit het bovenstaande wel duidelijk, dat en waarom ik mij niet van ganser harte achter bovengenoemde verklaring kan stellen.

Ik hunker naar eenheid van allen, die de zaligheid en het leven buiten zichzelf in Jezus Christus zoeken. Naar eenheid van allen, die voor de Schrift buigen en dezelfde belijdenis belijden. Maar ik begeer die eenheid in een eerlijke, koninklijke weg, die de HERE behaagt.

H. J. Jager.

P.S. Nadat ik het bovenstaande artikel geschreven had, kwamen mij de brieven die in Almelo gewisseld zijn onder ogen. Na rustige overweging hoop ik er wel op terug te komen.

H. J. J.

De boodschap van het Réveil

VI (Slot)

Ook de inwendige zending had de aandacht en belangstelling van de Réveilkring. Heldring werd bij zijn philanthropische ondernemingen vooral financieel door de Christelijke Vrienden krachtig gesteund. In 1842 had hij de bierbrouwerij Steenbeek, waar hij een hypotheek op had, tegen sloperswaarde gekocht, omdat de eigenaar failliet ging. Hij wist eigenlijk nog niet, wat hij ermee zou doen, maar hij geloofde, dat de Heere het hem wel duidelijk zou maken. Hij wachtte dus eerst maar af, want, schreef hij aan Groen: „Ik ben nooit gelukkig dan alleen als ik in 't geloof kan handelen”.¹⁾ Nu had hij reeds verscheiden ontslagen gevangenen in gezinnen geplaatst, maar toen bleek, dat niet iedereen voor gezinsverpleging geschikt was, zag hij wat hij met Steenbeek moest doen: het moest een tehuis worden voor ontslagen gevangenen. In de loop der jaren verzeen er te Zetten nog tehuizen voor verwaarloosde jeugd en prostitutés. Bovendien stichtte Heldring er een Christelijke Normaalschool. Al deze inrichtingen bestaan nu nog: het zijn de bekende Heldringgestichten. Het was met recht pionierswerk en Heldring heeft het er ook niet gemakkelijk mee gehad. Velen, zelfs geloofsgenoten, stonden sceptisch tegenover deze arbeid. Men vreesde, dat het toch maar boter aan de galg gesmeerd was. Ja, zelfs klaagt Heldring in 1847 in een brief aan Da Costa, dat „degenen, die naar mijn gedachten mijn arbeid zouden goedkeuren”, hem vreemd geworden waren.²⁾ Maar Van der Bruggen troostte hem met de woorden: „Geloof en nog eens geloof is noodig, en wanneer God het ons in genade schenkt, zijn collega's dikwijls meer blusmiddelen dan blaasbalgen”.³⁾ — Op de vergadering van 30 april 1851 zou de vraag besproken worden, hoe „het binnenlandsch zendelingwerk op kerkelijk gebied zou zijn over te brengen”. Heldring verheugde zich daarover, want hij geloofde, dat de kerk „het eenig volmaakte Christelijk Filantropisch Instituut” is, dat er bestaat. „Het is het schoonste Filantropische Instituut voor volksleering, schoolonderwijs, ziekenbezoek, huisbezoek, armenverzorging, gevangenisdienst enz.”. Doordat de kerk zich hier niet meer mee bezig houdt, is zij dood geworden. „Anders zoude men zien dat zonder de regtvaardigmaking door het geloof geen Gereformeerde Kerk filantropisch kan bestaan”.⁴⁾ Daar van deze vergadering geen verslag voorkomt in *De Vereeniging: Christelijke Stemmen*, valt niet na te gaan, hoe de discussie verlopen is. Mogelijk is er in de in het Réveilarchief te Amsterdam aanwezige correspondentie tussen de Vrienden iets over te vinden.

Het punt van de Kerk was altijd een beetje omzeild, maar dit gaf toch geen bevrediging. Op de vergadering van 8 oktober 1851 kwam de vraag aan de orde of de vergadering van Christelijke Vrienden ook op vastere grondslagen gevestigd moest worden. Da Costa wilde eerst pogingen doen om Afgescheiden en niet-Afgescheiden broeders in Nederland meer tot elkaar te brengen. Brummelkamp meende, dat op de vergaderingen de bespreking van kerkelijke belangen niet meer moest worden uitgesloten. Men achtte het niet mogelijk nu al tot een besluit te komen. Drie jaar later werd door Heldring en Chantepie de la Saussaye de vraag behandeld, of een kerk bestaan kan alleen door reglementen, waarbij deze stelling werd geponeerd: „Waar de band der vereeniging in de kerkelijke organisatie wordt gemist, wordt de eenheid dergenen, die aan aard en wezen hunner kerk gehecht zijn, openbaar door hunne vereeniging op gemeenschappelijke grondslag tot gemeenschappelijke strijd”. Men was het er wel over eens, dat in de Nederlandsche Hervormde Kerk „snoodelijk onrecht geschiedt” aan de belijdenis der in de kerk erkende waarheden, waarvan Christus het middelpunt is, maar over de wijze, waarop naar herstel der kerk gestreefd moest worden, spitsten de tegenstellingen zich toe. Sommigen, waaronder Groen en Mackay, wilden de juridische weg bewandelen: handhaving van de belijdenis, niet-toelating van onschriftuurlijke leer. Anderen gingen liever de medische weg. Zo had Da Costa in 1843 al gewezen op Matth. 13 vs 30:

„Laat beide samen opgroeien tot den oogst. En in den oogsttijd zal ik tot de maaiers zeggen: haalt eerst het onkruid bijeen en bindt het in bossen om het te verbranden, maar brengt het koren bijeen in Mijn schuur”. Ds. de Liefde deed een felle aanval op de predikanten der Hervormde kerk: „Men vertraagt het behoud der zielen door eenen staat van zaken gaande en slepende te houden, waardoor over verreweg het grootste gedeelte van ons vaderland dwaalleeraren monopolie van prediking bezitten”.⁵⁾ Het is de vraag, of men mag meewerken tot de instandhouding van een instituut dat meer leugen dan waarheid verspreidt en zodoende meer zielen vermoordt dan behoudt. De aanwezige predikanten dienden daartegen een protest in, waarop De Liefde de vergadering verliet. Het was de laatste bijeenkomst der Christelijke Vrienden. Dit betekende echter niet, dat nu ook alle samenwerking ophield. De in- en uitwendige zending en het maatschappelijk werk werden voortgezet. Ook het tijdschrift *De Vereeniging: Christelijke Stemmen* bleef verschijnen tot 1875. Bij het optreden van Hoedemaker als mederedacteur in 1871 schreef Heldring: „Het was eene Vereeniging van vele Christelijke Stemmen, waarvan niemand in zijne overtuiging belemmerd werd, maar het recht der volkomene uiting zijner gevoelens behield. Meer dan hoofdredacteur was ik nooit”. — Ieder moest met zijn naam zijn eigen gedachten verdedigen. „Er zullen tijden komen, dat ook in onze Nederlandsche kerkgeschiedenis, nog meer in de feiten van het Réveil, het meest in den arbeid der liefde, menige bladzijde zal te stade komen. De geschiedenis zij rechtvaardig. Voor vijf en twintig jaren was het anders dan nu. Wie herinnert zich niet die doodsche stilte en rust? Van menige handvol koren in dien tijd uitgeworpen, is wel een geruisch uitgegaan als van de cederen Libanons. De Christelijke Vrienden, eenmaal de stichters der Vereeniging, zij zijn vrienden gebleven. In hunne geloofsovertuiging is de eenheid behouden, maar Gode zij dank, geene eenheid, die op wet of reglement gegrond is, maar eene eenheid in waarheid en leven”.⁶⁾ Inderdaad, het Réveil, toch maar vertegenwoordigd door een klein groepje mensen, had, vooral op Christelijk-philantropisch gebied, grootse dingen tot stand gebracht.

Het Réveil predikt het Evangelie van zonde, verlossing en dankbaarheid. Doch de meest rechtzinnige leer is vruchteloos, als het hart er buiten blijft. De levendmakende Geest moet ons leven vernieuwen, Christus moet in ons hart wonen, het innige, tere, levende verkeer met God, die ons in Christus Zijn gemeenschap weer wil schenken, moet de kracht van ons leven zijn. Dat levende geloof zal vruchten dragen, het dringt tot daden: „Predikt het Evangelie aan alle creaturen!” — „Wie in de wereld een bestaan heeft en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn binnenste voor hem toeluit, hoe blijft de liefde Gods in hem?” Zoals Wormser schreef in de eerste aflevering van het tijdschrift van de Christelijke Vrienden: De „**waarheid**” van het Christendom „moet beleiden, zijn **kracht** moet in praktijk gebracht worden. Zonder belijdenis van de **waarheid**, kan niemand de **kracht** van het Christendom waarlijk uitdrukken door gehoorzaamheid; en waar de **beoefening** van het Christendom ontbreekt, is zijn **belijdenis** dood en niets meer dan een ledige vorm”.⁷⁾ Alleen zij, die de innige vreugde over de verlossing in Christus en het herstelde verkeer met de Here kennen, zullen waarlijk vruchten der dankbaarheid voortbrengen. Ik wil eindigen met de woorden van Elout, in 1885 op zijn tachtigste verjaardag geschreven, „dat geen strijd vruchtbaar is, geen arbeid, geen bespiegeling, geen stelsel, geen inrigting op maatschappelijk, kerkelijk of staatsgebied, dan waar Jezus, het vleesch geworden Woord, persoonlijk levend middenpunt is, in alle dingen alles, begin en einde”.⁸⁾

Dat is de Boodschap van het Réveil, die voor alle tijden van kracht blijft.

J. L. van Essen.

¹⁾ Alg. Rijksarchief Heldring aan Groen, 30 nov. 1846; Van der Hoeven, p. 159.

²⁾ Réveilarchief, Heldring aan Da Costa, 1847; Van der Hoeven, p. 161.

³⁾ Réveilarchief, Van der Bruggen aan Heldring, 22 okt. 1847; Van der Hoeven, p. 161.

⁴⁾ C. Gerretson en A. Goslinga, *Groen van Prinsterer, Schriftelijke Nalatenschap. Briefwisseling III*, bewerkt door H. J. Smit, p. 79.

⁵⁾ J. C. Rullmann, *De strijd voor Kerkherstel in de Nederlandsch Hervormde Kerk der XIXe eeuw historisch geschetst*, Kampen, 1928, p. 93 vlg.

⁶⁾ Vereen.: *Chr. Stemmen*, Amsterdam, 1872, p. 1/2.

⁷⁾ Vereen. *Chr. Stemmen*, 1847, p. 72.

⁸⁾ P. J. Elout van Soeterwoude, *Enkele Herinneringen uit Mr. Groen van Prinsterer's laatste dagen*, z. pl., 1885 (Niet in den handel), p. 7.

GENADE EN WAARHEID

Nu we ons in een drietal artikelen hebben bezig gehouden met de betekenis van de woorden „genade en waarheid” uit Joh. 1 : 14 en 17, moeten we ook wel iets zeggen over de uitdrukking „genade voor genade”, die we tegenkomen in Joh. 1 : 16. Zoals ik reeds in het eerste artikel opmerkte, is vs 15 eigenlijk een opmerking tussen haakjes. Vs 16 sluit, wat de gedachtengang betreft, aan bij vs 14. Immers vs 14 eindigt met de woorden „**vol van genade en waarheid**”, en vs 16 begint met de woorden „immers uit Zijn **volheid** hebben wij allen ontvangen ook **genade** voor genade”. Deze nauwe samenhang brengt al dadelijk met zich, dat men aan „genade” in vs 16 moeilijk een andere betekenis kan hechten dan die welke dit woord in vss 14 en 17 bleek te hebben.

Wij moeten dus, bij onze nieuwe opvatting inzake de betekenis van de term „genade” in vss 14 en 17, ons wel even opnieuw bezinnen op de verklaring van de woorden „genade voor genade”.

Een van de meest gangbare uitleggingen van deze uitdrukking is deze: hier zou sprake zijn van een **aneenrijging** van genade. Zo vinden we b.v. in de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap de woorden in kwestie dan ook aldus weergegeven: „genade op genade”. Blijkbaar hebben dus ook de geleerden die deze vertaling ten beste gaven, geoordeeld, dat deze woorden uitdrukken, hoe de ene genade zich op de andere stapelt.

Nu kan deze vertaling er grammaticaal inderdaad op door. Men heeft enkele parallelplaatsen, waar het Griekse voorzetsel, dat de

Statenvertalers met „voor” hebben weergegeven, ongeveer de zin moet hebben, die de vertalers van het N.B.G. er hier in Joh. 1 : 16 aan hechten.

Toch wil het me voorkomen, dat er een betere verklaring te geven valt. Beter, omdat ze de meer gangbare zin van het bewuste Griekse voorzetsel handhaaft, en omdat ze m.i. steun vindt in een andere plaats uit ditzelfde evangelie.

Dat Griekse voorzetsel, waarom het hier gaat, betekent nl. eigenlijk „in ruil voor” of „in de plaats van” of „ter vergelding van”. En nu kan het op het eerste gezicht moeilijk schijnen, deze betekenis hier te plaatsen, toch is dat, dunkt mij, bij nader inzien zeer wel mogelijk. Ik moest bij het lezen van dit woordje opeens denken aan 1 Tim. 5 : 4. Daar zegt de apostel Paulus, dat weduwen die kinderen of kleinkinderen hebben, het als hun eerste taak moeten zien dezen groot te brengen en op te voeden, en dat ze niet met verwaarlozing van hun eigen kroost zich beschikbaar moeten stellen voor werk in de gemeente.¹⁾ De apostel drukt zich dan zó uit: „zij moeten leren eerst de liefdeplicht jegens haar eigen huis te vervullen en aan haar voorouders te vergelden wat zij hun te danken hebben”. M.a.w. het opvoeden van het nageslacht wordt hier voorgesteld als een **vergelding** van de opvoeding die men zelf van het **voorgeslacht** heeft ontvangen. Men toont zijn **dank** aan de ouders voor de geestelijke erfenis die zij nalieten, door nu op zijn beurt die erfenis door te geven aan z'n kinderen.

Het wil me voorkomen, dat de **vergelding**

waarvan hier in Joh. 1 : 16 sprake is in het woordje „voor”, in overeenkomstige zin bedoeld is. De Vader had Christus toegerust met genade (d.i. wijsheid). En als dank daarvoor, ter vergelding van die van den Vader ontvangen „genade” rust nu Christus ons allen toe met genade (d.i. wijsheid).

„Ons allen”! Ditzelfde woord („allen”) zullen we straks opnieuw tegenkomen in Joh. 17, waar Christus den Vader bidt, „dat zij allen één mogen zijn”, één met den Vader nl. ²⁾ (vs 21). Dat hoofdstuk wordt beheerst door de tegenstelling tussen „de wereld die Christus niet heeft gekend” ³⁾ en „degenen die Hem hebben aangenomen”; de tegenstelling dus die reeds in 1 : 10—12 gemaakt wordt! En wie nauwkeurig leest ziet hier meer motieven uit hoofdstuk 1 terugkeren: ik denk dan met name aan de „heerlijkheid”. Het was deze van den Vader ontvangen heerlijkheid die zich bij Christus manifesteerde in het „vol zijn van genade en waarheid” (1 : 14). Welnu, wat zegt Christus in het vervolg van Zijn bede „dat zij allen één mogen zijn”? Dit: „opdat de wereld gelove, . . . dat Ik de heerlijkheid, die Gij Mij gegeven hebt, hun heb gegeven” (vs 22) ⁴⁾. Dat houdt dus, dunkt mij, blijkens 1 : 14 ook in, dat Christus de „genade” die Hij van den Vader ontvangen heeft, aan ons allen geeft.

En op dit „doorgeven” nu van de heerlijkheid, die zich manifesteert in genade (d.i. wijsheid), zinspeelt Johannes, als ik wel zie,

in de woorden van 1 : 16 „uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen genade voor genade”, daarmee vooruitgrijpend op 17 : 22; evenals hij ook in 1 : 10—12 reeds een thema uit hoofdstuk 17 bij voorbaat had doen opklinken.

D. Holwerda.

¹⁾ Deze opvatting van 1 Tim. 5 : 4 (o.a. voortgegaan door Calvijn en Wohlenberg, maar door tal van anderen verworpen, onder ons b.v. door Ds J. Francke) hoop ik binnenkort te verdedigen in 'Lucerna'.

²⁾ Zie mijn artikelenreeks „Eén met God” in 'Opbouw' 1ste jrg., nrs. 49 en 50 en 2de jrg., nr. 2.

³⁾ In de onder noot 2 genoemde artikelenreeks heb ik hier onder „wereld” menen te moeten verstaan „het volk Israël”. Deze opvatting werd nader geadstrueerd in *De grondlegging der wereld. — Zag Israël zijn uittocht als schepping?* (Enschede, 1958), blz. 64 vlgg. Naderhand viel mijn aandacht nog op het volgende: de bewoordingen van Joh. 17 : 23 („opdat de wereld erkenne, dat . . . Gij hen liefgehad hebt, gelijk Gij Mij liefgehad hebt”) keren bij Johannes terug in de brief aan de kerk te Philadelphia: „zie, Ik zal maken, dat zij . . . erkennen, dat Ik u heb liefgehad” (Openb. 3 : 9). Wie zijn nu die mensen in Philadelphia die tot deze erkenning komen zullen? Dat zijn „zij die zeggen, dat zij Joden zijn”!

⁴⁾ Voor de constructie van deze zin zie men mijn vertaling aan het begin van de onder noot 2 genoemde artikelenreeks.

HET CHRISTELIJK V.H.M.O.

II

Ook bij de behandeling van deze wet is Groen van Prinsterer zijn „grote vriend en tegenstander” tegemoet getreden als dé voorvechter voor de **vrijheid** van het christelijk onderwijs. We vermelden dit, omdat het niet zo algemeen bekend is. Groen heeft tegengesteld toen de eindstemming kwam, hoewel zijn amendement op art. 2 van de wet was aangenomen door de Kamer en toen door Thorbecke overgenomen. In dit artikel stond, dat ook voor het middelb. onderwijs de zgn. neutraliteitsbepaling van de wet op het l.o. van 1857 gold: „de onderwijzer onthoudt zich van iets te leren, te doen of toe te laten, wat strijdig is met den eerbied, verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden”. Groen stelde bij amendement voor te lezen: „de onderwijzer van scholen, van overheidswege opgericht of gesubsidiëerd”, omdat deze bepaling anders ook voor **alle bijzondere** scholen zou gelden. Thorbecke bestreed het eerst: overal is het krenken van eerbied jegens andere gezindheden verkeerd, meende hij. Maar Groen antwoordde hem, dat als op de bijzondere school niet gezegd mocht worden, wat anderen als krenking beschouwden, het met de vrijheid van onderwijs gedaan was. Volgens de grondwet, aldus Groen, mag ieder op de bijzondere school, evenals thuis, doen en laten, wat op de openbare school in strijd is met deze bepaling uit de lagere onderwijswet. De Kamer heeft toen goed begrepen, dat de vrijheid van onderwijs — middelbaar onderwijs in dit geval — in geding was en heeft met 65 tegen 1 stem zijn amendement aanvaard. Impliciet had men daarmee de mogelijkheid van subsidie voor het bijzonder onderwijs in de wet opgenomen, maar de liberalen hebben tot 1887 ontkend, dat de grondwet subsidie toestond! Een ander voorstel van Groen werd verworpen: hij wilde ook art. 37 van de wet gewijzigd zien, waarin stond: er **kan** schoolgeld gevraagd worden van iedere leerling. Hij wilde dit veranderen in: er **wordt** schoolgeld gevraagd. Wie iets weet van de strijd om de subsidiëring van de chr. lagere school, na de wet van 1857, begrijpt dat dit voor Groen en zijn vrienden een belangrijke kwestie was. Het is best mogelijk, dat hij tenslotte bij de eindstemming daarom tegengesteld heeft. Enkele dagen na de aanneming van de wet schreef hij aan een vriend: „Hier gaan we, more solito, met eigenaardige bedaardheid en ietwies vaster tred, onder den bekwaamen leader, op de revolutiebaan voort. De wet op het middelb. onderwijs toont dat het kabinet alleen door de eendrachtige ondersteuning der dankbare Roomsgezinden de meerderheid heeft”.

Er is véél gesproken bij de behandeling

van deze wet! Men wist immers niet wat „middelbaar onderwijs” was en niet allen waren het met Thorbeckes voorslag eens. Toen reeds wilden verschillende leden het voorbereidend hoger onderwijs tot het middelbaar onderwijs rekenen. Maar we laten dit verder voor wat het is. We hebben alleen laten zien, dat Groen op de bres gestaan heeft voor de vrijheid, ook van het middelbaar onderwijs.

Maar nu de wet zelf. Zij stichtte de hogere burgerschool, die wij allen kennen als de h.b.s. Maar de naam voluit is typerend, en echt negentiende-eeuws! Dat spreekt temeer, als we weten, dat in dezelfde wet ook de burgerscholen opgenomen waren, bestemd voor de „onderste laag van de maatschappij”, de basis van de piramide. Het zouden zijn: landbouw- en ambachtsscholen voor eenvoudige jongens, met dag- of avondonderwijs. Die zijn een mislukking geworden. Het is het begin van het nijverheidsonderwijs, dat later, in 1919, in de desbetreffende wet is geregeld. De hogere burgerschool had Thorbecke zich voorgesteld met een 3-jarige cursus, maar ook dat was een misrekening: bijna alle gestichte h.b.s.'en kregen een 5-jarige cursus.

Hoe voortreffelijk de wet ook was, volmaakt was zij niet; ook na 1863 ging de ontwikkeling van de maatschappij verder en de school zou zich daarbij moeten aanpassen. Zij deed dat ook: in 1909 reeds werd het eerste lyceum gesticht, maar in de onderwijswetgeving kent men dit instituut tot op vandaag niet! En dat, terwijl na de laatste oorlog toch bijna alleen lycea worden opgericht! De onderwijswetgeving reist met de trekschuit, schreef onlangs iemand en dat geldt ook nog in onze „dynamische tijd”.¹⁾ Het is de eer van Dr. Kuyper, dat hij als minister van binnenlandse zaken, waaronder onderwijs ressorteerde tot 1918 — in 1903 een commissie heeft ingesteld die de organisatie van het gehele onderwijs moest bestuderen en voorstellen moest doen voor een nieuwe wetgeving. Prof. Dr. J. Woltjer, de bekende gereformeerde onderwijsdeskundige, was voorzitter van deze commissie, die tot 1910 heeft gewerkt aan haar lijvig rapport van 1184 pagina's. Hoeveel werkkraft ligt daarin verscholen! Het werd niet in een nieuwe wet verwerkt, maar ging de weg van zovele rapporten: naar het departementale archief. Minister Theo Heemskerk zou het in 1913 daarvoor bewaard hebben, als hij niet juist op de dag, waarop hij het nieuwe ontwerp

¹⁾ Aldus Dr. Ph. J. Idenburg, in een belangwekkend opstel „Op het keerpunt in de Onderwijs geschiedenis” (Gedenkboek Prof. Dr. Ph. A. Kohnstamm, 1958).

KRITISCHE KRABBELS

We vallen niet mee

Iemand, die vele soorten van onderwijs had genoten merkte eens het volgende op.

Toen ik op de lagere school kwam was de juffrouw een wonder van geleerdheid in mijn ogen en het toppunt van liefde.

Aan het eind van de eerste klas wist ik wel dat ze een helëboel wist, maar wat die liefde betreft was ze mij niet meegevallen.

Toen kwam ik bij een „meester”.

Wij hadden vroeger geen „meneren”, maar „meesters” op school.

Na de eerste volgden verscheidene anderen. Maar ze vielen niet mee.

De één strafte te veel.

Een ander strafte te weinig.

Een derde was niet helemaal eerlijk.

Ze vielen niet mee.

Zo was de ervaring op de Middelbare School.

Zo was het ook op de Hogeschool oftewel de Universiteit.

De een was erg geleerd, maar bezat het vermogen niet om de zaken waarover het ging duidelijk voor te stellen.

Een ander was wel erg knap maar ook onuitstaanbaar ijdel.

Van een derde vertrouwden we niet, dat hij zelf geloofde wat hij ons leerde.

Zo vielen ze tenslotte niet mee.

Als iemand zou denken, dat dit alleen met onderwijs-mensen het geval is, dan is ondergetekende het daarmee niet eens.

Hij las eens het volgende verhaal.

Het luidde tenminste ongeveer zo.

Een aantal dominees zaten eens in de pauze van een classisvergadering aan tafel.

Eén van hen was beroepen in een gemeente waar hij al eerder gestaan had.

Toen werd door iemand de vraag gesteld of er nog een ander in hun midden was, die door een vroegere gemeente weer zou begeerd worden als herder en leraar.

Men kwam tot de conclusie, dat dit mogelijk nog van één gezegd kon worden. Maar de rest kon er zeker van zijn, dat geen der vroegere gemeenten hen weer zou beroepen.

Ze waren dus blijkbaar niet meegevallen.

We bladerden voor een poosje in een album of tijdschrift met foto's van grote mannen op allerlei levensterrein.

Bij het bekijken daarvan ontspon zich de volgende dialoog.

„Deze hier was een eminent geleerde”.

„Ja, maar in de omgang onuitstaanbaar”.

„Die daar was een knap redenaar”.

„Ja, maar hij was ook knap ijdel”.

„Dat heerschap was een geboren leider”.

„Ja, maar ook een echte dictator”.

„Deze meneer was een groot jeugdleider”.

„O ja? maar zijn eigen kinderen kreeg hij naar geen enkele vereniging”.

„Maar deze was toch een goeie kerel”.

„Ja, maar een beetje een sul ook”.

„Ze vallen niet mee”, zei de een.

„We vallen niet mee”, zei de ander.

Nog beter kunnen we zeggen: Ik val niet mee. Dat is tenminste de mening van

Frater.

voor een middelbaar onderwijs-wet indiende, ten val was gebracht!

Intussen is het 1958 geworden vóór opnieuw een groots opgezet plan inzake wijziging van het middelbaar onderwijs is ingediend, in de vorm van het wetsvoorstel van minister Cals: 55 jaar nadat Kuyper de zaak aanhangig heeft gemaakt! Het beeld van de trekschuit is niet misplaatst! Wie de gang van zaken na 1945 wil leren kennen, kan terecht in het „Zwartboek over het V.H.M.O.”, dat de Raad van Leraren in 1958 heeft uitgegeven. Wij zullen er hier niet uitvoerig op ingaan.

Evenmin is het de bedoeling dit wetsvoorstel in den brede te bespreken. In de dagbladpers is er al vrij veel over geschreven, zodat ik volsta met enkele dingen aan te stippen. Daarna zal ik de voor het christelijk onderwijs belangrijke punten ter sprake brengen. Het is niet zonder reden, dat men het voorstel „mammoet-wet” gedoopt heeft: alle onderwijs tussen het basis- en het wetenschappelijk onderwijs wordt erin geregeld. Het onderwijs tussen deze beide „takken”

heet voortaan: Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, Algemeen voortgezet onderwijs en Beroepsonderwijs.¹⁾ Het algemeen voortgezet onderwijs wordt onderverdeeld in verschillende „soorten”: havo, mavo en lavo zijn al bekende klanken geworden. In 't algemeen kan men zeggen, dat dit voorstel geheel theoretisch is opgezet en nog aan de praktijk zal moeten worden getoetst. Dat is natuurlijk een gevaarlijk experiment en het verklaart, waarom zoveel vaag gelaten is en straks met aparte besluiten in de wet ingevoegd zal worden. Maar het voorstel heeft ook z'n goede kanten: men wil de toelating anders regelen (of een brugklas dé oplossing is, is een andere vraag), de verschillende schooltypen meer laten „samenwerken”, en zo zou er meer te

noemen zijn. Het lyceum krijgt voorts eindelijk een plaats in dit voorstel en wel op één lijn met het gymnasium en het atheneum. Atheneum is de nieuwe naam voor de oude hogere burgerschool. Die echt negentiende-eeuwse naam zal dus verdwijnen! We noemen nu echter niet meer van deze „technische” punten en zullen in een slotartikel overgaan tot de bespreking van enkele principiële kwesties, die tenslotte beslissend zullen zijn bij het vaststellen van ons eindoordeel over deze wet.

(Wordt vervolgd)

A. Plaatsman.

¹⁾ De grondwet spreekt over lager, middelbaar en hoger onderwijs! Zie volgend artikel.

„Elke wijze vrouw bouwt haar huis” (Spr. 4 : 1a)

Zij (de liefde) verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid.

(1 Cor. 13 : 6).

Wat hier van „de liefde” gezegd wordt, geldt zeer zeker ook van de vrouw, die leeft (met hoeveel gebrek dan ook) naar de wet der liefde: „Gij zult den Heere uwen God liefhebben boven alles, en uwen naaste gelijk u zelven”, en zich daarin openbaart als te zijn een wijze vrouw. Want wijs is alleen degene, die zijn leven richt naar 's Heeren gebod; gelijk ook de diepzinnigste wijsgeer een dwaas is, zo hij zich niet laat leiden door des Heeren wet.

En zo mogen we dan ook lezen: „Een wijze vrouw verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid”.

Het verdient wel onze aandacht, dat de Apostel niet schrijft: „Een wijze vrouw bedrijft geen ongerechtigheid, maar zij spreekt de waarheid”. Daarentegen wel: zij **verblijdt** zich niet in de ongerechtigheid, maar zij **verblijdt** zich in de waarheid.

Daar is zeker reden voor. Met onze levensopenbaringen, met onze daden en onze woorden, kunnen we zo licht anderen en ook ons zelf bedriegen. Uit de overweging, dat we graag een goede naam hebben en behouden, kunnen we ons er toe dwingen, dat niemand ons van ongerechtigheid kan beschuldigen, dat niemand ons op leugen betrapt, zodat we bekend staan als een rechtvaardig, oprecht, geloofwaardig mens; hoewel we dat in de grond der zaak toch niet zijn. We zouden ons misschien wel graag eens anders openbaren, maar terwille van onze stand en positie en goede naam doen we dat niet.

Heel anders staat echter de zaak, wanneer we ons niet **verblijden** in de ongerechtigheid, maar wel ons **verblijden** in de waarheid.

Mits we dan „zich verblijden” nemen, niet in de zin: „blij doen”; maar in de echte, warme zin van het woord. Zich verblijden — daar is niets opzettelijks, niets gewilds, niets beredeneerds of gedwongens bij. „Zich verblijden” komt spontaan uit ons innerlijk voort; en welt daaruit op als het water uit de fontein; als de geur uit de bloem; als de warmte van de zon.

Als een wijze vrouw uit de handen van haar man zoveel huishoudgeld ontvangt, dat ze er royaal van leven kan, en nog overspaart — maar ze weet, of vermoedt althans met vrij grote zekerheid, dat hij dat geld zich op onrechtmatige wijze heeft toegeëigend, dan verblijdt zij zich niet; het geeft haar geen ogenblik een gelukkig gevoel; ze heeft niet het minste genot, als ze zich voor dat geld allerlei mooie dingen kan aanschaffen; niet alleen omdat zij voortdurend in angst verkeert, dat de misdaad nog eens aan het licht zal komen (hoewel ook dat) — maar omdat ze een innerlijke afkeer heeft van alle oneerlijkheid, omdat ze een man heeft, die niet te vertrouwen is; haar hele ziel komt daartegen in opstand. Hoe zou zij zich in zulk een ongerechtigheid kunnen verblijden. Neen, ze kan het niet.

Haar opgroeiende kinderen gaan op een middelbare school. Zo weet ze ervan, dat de tijd der proefwerken voor haar jongens veel spanningen meebrengt. Alles wordt op alles gezet, om daarop voldoende te halen. Die

andere zich wat slap aanstelden in het bestuderen der lessen, zijn nu ineens vol blakende ijver, 't zij om de scha in te halen, 't zij om de nodige spiekbriefjes in voorraad te hebben. En daarvan verdenkt ze één van haar jongens, een vrolijke, luchthartige boy, die er zich graag met een Jantje van Leiden afmaakt, en er geen been in ziet zich met spieken er door te slaan. En soms lukt het. Zo heeft hij het klaar gespeeld, op een morgen met een verheerlijkt gezicht thuis te komen met een meer dan voldoende cijfer op een proefvertaling. Dat moet z'n moeder eens zien! Wat ze zal opkijken! Triomfantelijk legt hij ze voor haar op de tafel. „Nou, moe, dat valt U zeker mee?” „Eerlijk verdient, ventje?” is haar reactie, terwijl ze hem recht in de ogen kijkt. „Is dat dan zo erg? Ze spieken allemaal!” — is het weinig zeggend, en toch alles zeggend antwoord.

Maar voor deze vrouw is het mooie er al lang af. Dat cijfer is een leugen. Haar zoon is niet voldoende, laat staan ruim voldoende. Ze kan er zich niet in verblijden. Het bedroeft haar. Als hij met eerlijk, hard werken het niet verder had kunnen brengen dan een vier, ja, dan had ze zich kunnen verblijden; neen, niet over die vier, maar daarover, dat haar jongen niet zijn best deed, meer te schijnen dan hij was, maar kwam zoals hij was: eerlijk, oprecht, waar!

En zulk een vrouw bouwt haar huis.

Gerechtigheid en waarheid zijn de pijlers, waarop een huis alleen vast kan staan. Dat geldt van de kerk, van een volk, van de maatschappij, van een organisatie — maar zeker ook van het gezin; zeer zeker van het gezin!

Als in het gezin met het recht geknoeid wordt; als de kinderen tot de overtuiging komen, door het optreden van vader of moeder, dat je bij hen geen recht kunt krijgen; dat daar de een boven de ander wordt vóórgetrokken; dat soms de schuldige vrij uitgaat en de onschuldige gestraft wordt; dat de mijnheer, van wie reeds de kinderen bij geruchte gehoord hebben, dat hij op minceervolle, ongerechte wijze aan zijn rijkdom en aanzien is gekomen, bij hen thuis hartelijk onthaald wordt, vanwege zijn hoge positie, — dan zijn vader, maar vooral moeder oorzaak, dat straks hun kinderen het met de handhaving van het recht niet zo nauw zullen nemen, dat zo deze pijler ondergraven wordt.

Maar omgekeerd ook! Wanneer als regel geldt: „recht is recht!”, waaraan geen ont-komen is; wanneer elke poging, van wie dan ook, om met onrecht zijn doel te bereiken, van te voren tot mislukking is gedoemd; wanneer Gode gegeven wordt, wat Godes is, maar ook de keizer wat des keizers is, en de kinderen er reeds vroeg getuige van zijn, dat er nooit afgeknibbeld wordt, van wat voor de Heere bestemd is, om zelf daarvoor iets begeerlijkers aan te schaffen; als er steeds bereidheid is, om mild te helpen degene die te lijden heeft onder een hem aangedaan onrecht; wanneer er beslist partij gekozen wordt voor wie gebukt gaat onder een onrechtvaardige behandeling, welke onaangename gevolgen dat voor hem mocht hebben — dan wordt daar het huis bevestigd op het vaste fundament van het recht. Gelukkig het huis, waar de moeder onvoorwaardelijk op haar woord wordt geloofd, en het: „Moeder heeft het gezegd!” het eind is van alle tegenspreken; waar elke leugen, van het nog kleine kind, zowel als van de groter gewor-

VAN HIER EN GINDS

Een nieuwe Geloofsbelijdenis

In Noord-Amerika is een fusie tot stand gekomen tussen de Evangelical and Reformed Church (een kerk welke ontstond uit een vereniging van een Calvinistische en een Lutherse kerk) en de Verenigde Kerk van Christus, een congregationalistische kerkgroep. De gefusioneerde kerken benoemden een commissie om een nieuwe geloofsbelijdenis te formuleren. De proeve van een nieuwe belijdenis — ze is nog maar een proeve — volgt hier:

Wij geloven in God, de Eeuwige Geest, Vader van onze Here Jezus Christus en onze Vader, van Wiens daden wij blijmoedig getuigen:

Hij roept de werelden tot werkelijkheid schept de mens naar Zijn eigen beeld en stelt voor hem de wegen van leven en dood.

Hij zoekt in Zijn heilige liefde Zijn volk te redden van doelloosheid en zonde.

Hij richt mensen en volkeren naar Zijn rechtvaardige wil die geopenbaard werd door profeten en apostelen.

In Jezus Christus, de mens van Nazareth, onze gekruisigde en opgestane Heer.

komt Hij tot ons, neemt deel aan ons lot, overwint zonde en dood en verzoent de wereld met Zichzelf.

Hij geeft ons Zijn Heilige Geest schept en vernieuwt de kerk van Jezus Christus,

verenigt in Zijn verbond gelovige mensen van alle tijden, tongen en rassen.

Hij roept ons tot Zijn Kerk om de prijs en de blijdschap van discipelschap te aanvaarden.

om zijn dienstknechten te zijn in dienst aan de mensheid

om het evangelie te verkondigen in geheel de wereld en de machten van het kwaad te weerstaan,

om in de doop van Christus te delen en aan Zijn tafel te eten.

om Hem te volgen in Zijn liefde en overwinning

Hij belooft allen die in Hem geloven vergeving van zonde en volheid van genade, moed in de strijd voor gerechtigheid en vrede,

Zijn aanwezigheid in beproeving en blijdschap,

en het eeuwige leven in Zijn koninkrijk dat geen einde heeft.

Hem zij zegen en eer, heerlijkheid en kracht! Amen.

De „rok” van Triër

De rooms-katholieke kerk gaat dit jaar weer de „heilige rok” van Christus exposeren. Deze zou door keizerin Helena, de moeder van keizer Constantijn, op een reis naar Palestina ontdekt en door haar naar Europa zijn meegenomen — tegelijk met het kruis van Christus — en ten slotte in Triër zijn terecht gekomen. Het laatst werd deze rok zonder naad ten toon gesteld in 1933. Meer dan twee miljoen pelgrims hebben haar toen bekeken en vereerd. De hoogleraren Gilde-meister en Von Sybel hebben in een boek („Der heilige Rock zu Triër und die zwanzig anderen heiligen ungenachten röcke”) de onechtheid van de triërse rok zonneklaar aangetoond. Maar desalniettemin wordt ze toch ook nu weer ten toon gesteld en vereerd!

den kinderen, als zonde bestraft wordt; waar voor-leugenaar-gescholden-te- worden, geldt als de grootste blaam, die het kind kan treffen; waar de leugen als een eigen werk des duivels wordt verafschuwd; waar „beloven en doen” zo onafscheidelijk bij elkaar behoren, dat iemand die zijn belofte niet vervult, er voorgoed uitligt; waar de moeder geen groter vreugde kent, dan wanneer ze speuren mag, dat haar kinderen de waarheid liefhebben.

Zulk een wijze vrouw bouwt haar huis, maar werkt ook mee aan de opbouw van het leven van kerk, staat en maatschappij.

Huisman.

KERKNIEUWS

Almelo 21 mei 1959.

Aan de Raad van de
Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt)

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

De Kerkeraad van de Geref. Kerk te Almelo nodigt uw Raad uit tot een gemeenschappelijke vergadering. De redenen tot deze uitnodiging willen wij U verklaren in deze brief.

Broeders, wij hebben vernomen van de samensprekingen, in de laatste 3 jaren gevoerd tussen de predikanten van beide kerkgemeenschappen. Gezien de verslagen van deze samensprekingen zijn wij van oordeel, dat er voldoende overeenstemming bestaat over de belijdenis aangaande Verbond en Doop, zodat wij verlegen staan ten opzichte van de Leeruitspraken van '42 en '46 en de daaruit voortvloeiende tuchtmaatregelen.

Derhalve zijn wij van oordeel, dat de Geref. Kerken deze niet meer voor haar rekening hebben te nemen, maar hebben terug te keren tot de 3 Formulieren zonder meer, daardoor de slagbomen wegnemend, die ons gescheiden houden.

Hoewel wij in Almelo zover zijn, dat wij reeds zouden kunnen en willen uitspreken metterdaad te zijn teruggekeerd tot de 3 Formulieren van Enigheid, verzoeken wij U, vrijgemaakte broeders, wel te willen overwegen, dat wij ons verbonden weten met onze zusterkerken, die wij besloten hebben op te wekken om met ons te gaan om te doen als wij.

Wij begrijpen, dat U deze gang van zaken wat vreemd zal voorkomen, maar wij achten het onze roeping deze zaak te bedienen aan ons kerkverband, hoewel wij met heilig ongeduld verlangen naar het moment, waarop wij de kansel zullen openstellen voor Uw predikant, achter wien wij uiteraard de gestorven en nog levende ambtsdragers van Uw kerken zien, en waarop wij U kunnen voorstellen op deze basis te komen tot kerkelijk samenleven, waarin wij elkander alleen willen binden aan het Woord en de Geest van Christus.

Dit betekent ook, dat wij de schorsing van br J. Hagens van rechtskracht beroofd hebben, zoals wij hem persoonlijk reeds hebben bericht.

Tegelijkertijd hebben wij wel de behoefte uit te spreken, dat naar onze overtuiging de bekende synodes gebracht werden tot de leeruitspraken uit vrees voor uitholling van het genadeverbond. Wij willen aan de goede bedoelingen van de synodes niet twijfelen. Wij zien echter voor deze vrees geen grond meer en als wij letten op een getuigenis, als de Verklaring van Gevoelen, vinden wij daarin ook niets, dat o.i. in strijd is met het Evangelie.

Wij zouden van elkander willen vertrouwen op grond van de Heilige Schrift dat wij Verbond en Doop niet zien onder het aspect van een algemeen aanbod der genade, noch onder dat van een werkelijk en niet-werkelijk spreken van God of van een volle of niet-volle Doop.

Wij willen liever uitspreken, dat geen dogmatische constructie bij machte is de volle rijkdom van Verkiezing en Verbond, zoals die tot ons komt in het levende en bewegelijke Woord van God, zó samen te vatten, dat ons verzwakte denken volkomen bevrediging vindt, maar dat wij ons er eer in verheugen indien geloofsstukken als deze rusteloos de aandacht boeien van geleerden en eenvoudigen. Laat ons elkander oordelen uit de openbare belijdenisgeschriften der kerk.

Wij ontveinen ons de moeilijkheid niet, dat er verschil van mening over het verleden zal blijven. Laat ons echter samen het oordeel dienaangaande overgeven aan God en elkander aanvaarden, ook als ambtsdragers, gelijk Christus ons aanvaard heeft, opdat we gezamenlijk in deze tijd van afval dé mens der zonde in de naam van onze Zaligmaker bestrijden.

Mogen wij spoedig een gunstig antwoord van U verwachten en geve de Here Uwe vergadering de leiding van de Heilige Geest.

Met broedergroeten en hoogachting,
namens de Kerkeraad voornoemd,

w.g. C. Smeenk, h.t. Praeses.
w.g. C. Kuperus, Scriba.

Almelo 29 mei 1959.

Aan de Raad der
Geref. Kerk (synodaal) te Almelo.

Weleerwaarde en Eerwaarde
Heren en Broeders,

Uw brief d.d. 21 mei is door ons ontvangen en gelezen. Wij geloven, dat de HERE wonderlijke dingen wil doen onder ons. En wij bidden Hem, dat het Hem behagen moge ons samen verder te leiden op het pad van de waarheid en de vrede.

Wat hebben wij vaak gezegd met de mond: Bij God zijn alle dingen mogelijk. Wat is dat soms weinig beleden met het hart.

Met grote vreugde en ontroering hebben wij vernomen, dat U de schorsing van br Hagens van haar rechtskracht hebt ontdaan. Wij weten nu dat deze schorsing door U is opgeheven. Daardoor hebt U bewezen voor al de woorden, in Uw brief neergelegd, te willen staan.

Ook heeft het ons diep getroffen, dat U achter onze predikant de gestorven en nog levende ambtsdragers onzer kerken wilt zien. Als dit reeds een grote vreugde is voor ons, hoe zal het dan in de hemel zijn. Op aarde is deze vreugde licht te schenden, want wij zijn zondaars en verwekken God dagelijks tot toorn. In de hemel is de vreugde niet te schenden. Wat moeten wij op aarde echter voorzichtig met elkaar omgaan, broeders!

Dat U het als uw roeping ziet om nu ook deze grote zaak te bedienen aan uw kerkverband, achten wij vanzelfsprekend. Wij zouden tot U willen zeggen: Hebt ook hierin de Broederschap lief! De Heilige Geest bestrale U in deze arbeid met zijn Licht en Hij geve, dat wij allen tesamen (hier in Nederland en daarbuiten) weer opgeruimd mogen ademhalen na bange tegenspoed.

Broeders, wij houden niet de waarheid vast om vrijgemaakt te zijn, maar omgekeerd: Wij hebben ons vrijgemaakt om de waarheid vast te houden.

Ook wij zien het als onze roeping om deze zaak aan ons kerkverband te bedienen. Laat ons aller gebed opgaan tot de Koning der Kerk: Och Heer, geef ons te samen thans uw zegeningen, opdat wij onder de leiding van de Heilige Geest elkander meer en meer mogen vinden.

Wanneer U spreekt over een kerkelijk samenleven, waarin wij elkander alleen willen binden aan het Woord en de Geest van Christus, dan is ons dat uit het hart gegrepen.

Ook willen wij gaarne met U uitspreken dat wij Verbond en Doop niet zien onder het aspect van een algemeen aanbod der genade, noch onder dat van een werkelijk en niet-werkelijk spreken van de HERE, noch onder dat van een volle en niet-volle Doop.

Uw uitspraak...: Dat geen dogmatische constructie bij machte is de volle rijkdom van Verkiezing en Verbond, zoals die tot ons komt in het levende en bewegelijke Woord van God, zó samen te vatten, dat ons verzwakte denken volkomen bevrediging vindt, maar dat wij ons er eer in verheugen indien geloofsstukken als deze rusteloos de aandacht boeien van geleerden en eenvoudigen... is voor ons oorzaak van intense vreugde.

De moeilijkheden zullen in de toekomst niet gering zijn. Wij stemmen U dat volkomen toe. Wij denken o.a. alleen al aan de gesprekken, die we met elkander te voeren zullen hebben over de nieuwe K.O.

Want broeders, er zal eenheid moeten zijn in leer en kerkregering. En wij zullen in de eerste gemeenschappelijke vergadering (het zij ten overvloede nog eens gezegd) voorzichtig met elkaar om dienen te gaan.

Maar, onze God is de alpha en de omega. Wat Hij begonnen is, zal Hij zeker voleindigen.

Wanneer wij denken aan de 3 jaren samensprekingen tussen de predikanten en de moeizame arbeid die toen verricht is, dan kan het niet anders of het zal tussen ons, de kerkeraden, in de toekomst ook altijd niet even gemakkelijk gaan.

Maar als de Here na 3 jaren deze vrucht U en ons in de schoot heeft willen werpen, waarom zullen wij dan twijfelen aan Zijn grote Macht om ook ons verder te brengen?

Laat ons vasthouden aan het Woord, dat geschreven staat: Wie het zaad draagt, dat hij zaaien zal, gaat al gaande en wenende, maar voorzeker zal hij met gejuich wederkeren, dragende zijn zhoven.

Zou het niet goed zijn afschrift van deze

brieven te zenden aan de Chr. Geref. broeders alhier? Want het gaat ook om hen.

U weet misschien, dat wij 2 samensprekingen met hen gevoerd hebben, die tot nu toe een goed verloop gehad hebben.

Tenslotte: Wij hebben in uw brief de stem van de Goede Herder vernomen. En als die stem gehoord wordt, wie zal haar smoren?

Heel graag vernemen wij van U, zodra uw synode een uitspraak over deze zaken gedaan heeft, tijd en plaats, waarop wij elkander kunnen ontmoeten.

Met hartelijke heilbiede en broedergroeten,
Namens de Raad der Geref. Kerk
(Vrijgemaakt)

w.g. W. Raven, Praeses.
w.g. A. v. Pijkeren, Scriba.

De Raden van de Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt), beide te Baarn, hebben in een tweede samenspreking op 26 mei 1959 besloten tot de volgende verklaring:

1. beide kerkeraden begeren, overeenkomstig de eis des Heren en het gebed van onze Heiland, te komen tot kerkelijke hereniging op de basis van de Heilige Schrift en de Drie Formulieren van Enigheid;

2. beide kerkeraden onthouden zich van een oordeel over de **motieven** die de broeders in de kerkstrijd der 40-er jaren ter weerszijden gedreven hebben.

maar zij constateren dat in de 40-er jaren de thans vrijgemaakte broeders de binding aan de leerbeslissingen aangaande Doop en Verbond en de daarmee verband houdende tuchtmaatregelen in hun consciëntie niet hebben kunnen aanvaarden en zich daarom daarvan vrijgemaakt hebben, en dat het blijven vigeren van de „Vervangingsformule” en de genomen tuchtmaatregelen het onoverkomelijk struikelblok is om tot hereniging te komen;

3. beide kerkeraden ontveinen zich de moeilijkheid niet, dat er overigens verschil van mening zal blijven over de gang van zaken in het verleden; zij willen echter samen het oordeel dienaangaande overgeven aan Hem Die rechtvaardig oordeelt;

4. beide kerkeraden zijn van oordeel, dat geen enkele formule, ook de „Vervangingsformule” niet, bij machte is gebleken de volle rijkdom van de Doop en de verhouding van de verkiezing en het Verbond des Heren, zoals die tot ons komen in het levende en bewegelijke spreken van het Woord Gods, zó samen te vatten, dat ons verzwakte denken daarin volkomen bevrediging vindt;

5. beide kerkeraden hebben daarom besloten zich, onder overlegging van deze verklaring, te wenden tot de e.k. Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, die in juni 1959 zal aanvangen, en haar te verzoeken uit te spreken, dat niemand meer gebonden zal zijn aan de „Vervangingsformule”, en dat alle met de kerkstrijd der 40-er jaren verband houdende tuchtmaatregelen, ook tegen de sindsdien overledenen, voorzover deze van Synodewege genomen werden, opgeheven zijn, en overigens opgeheven dienen te worden;

6. beide kerkeraden hebben besloten om, wanneer de Generale Synode in bovengenoemde zin een beslissing heeft genomen, alles te zullen doen wat tot de algehele verzoening en hereniging der beide kerken kan bijdragen;

7. beide kerkeraden koesteren de vurige hoop, dat de zusterkerken der beide kerkverbanden en hun meerdere vergaderingen zich van harte achter hun verklaring zullen stellen en daarvan ook blijf zullen geven.

Aangenomen naar Houwerzijl: kand. H. W. Ophoff te Dalfsen.

Bedankt voor Ferwerd-Hallum, Almkerk-Werkendam en Oldenzaal: kand. H. W. Ophoff te Dalfsen.

Adres: Raad der Geref. Kerk te Heerenveen is thans R. Schepers, Van Oenemastraat 18, Heerenveen.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij